

דף שבועי

פרשת שלח, תשפ"ד, מספר 1575

יהושע וכלב בפרשת המרגלים: שני סיפורים שונים בתכלית נתן קלר

דקא משתעי, אמרי ליה (כשהיה מדבר, אמרו לו): דין ראש קטיעה ימלל (זה הראש הקטוע ידבר? כלומר, זה שאין לו ילדים לרשת את הארץ ידבר)? אמר: אי משתעינא אמרי בי מילתא וחסמין לי (אמר [כלב בליבו], אם אני מדבר יאמרו [גם] עליי דברים ויחסמו אותי מלדבר). אמר להן: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? סברי בגנותיה קא משתעי, אישתיקו (סברו שבגנותו של משה הוא מדבר ושתקו). אמר להו: הוציאנו ממצרים וקרע לנו את היס והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו?

לפי דברי התלמוד, דווקא יהושע היה הראשון שפתח בדברים, אולם העם שיסע אותו בגסות. כלב הבין שעלולים להשתיק גם אותו, ולפיכך נקט בתכסיס שגרם לעם להקשיב לפחות לראשית דבריו. מדוע דחה העם את דברי יהושע בגסות כזו? ומדוע רק כלב קיבל שכר מיוחד על פעולתו?

סיפורו של יהושע

יהושע הופיע בסיפור המקראי הרבה לפני פרשת המרגלים; כמפקד הצבא במלחמת עמלק ולאחר מכן כמשרת משה. כאשר נבחר להיות בין המרגלים, שינה משה את שמו, ולפי חז"ל התפלל עליו: "ויקרא משה להושע בן נון יהושע – התפלל עליו י-ה יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י במ' יג: טז).

אם כן, טבעי שהעם יראה בו "נציג" של משה ויסמוך פחות על חוות דעתו. גם השתייכותו לשבט יוסף, שבלט באופן עקבי בקשר שלו לארץ ישראל,² עלולה הייתה לגרום לדעתו בנושא זה להיראות לא אובייקטיבית בעיני העם. אבל עדיין נשאל מדוע ההתייחסות אליו הייתה מבזה כל כך?

נראה שהמטען כנגד יהושע הגיע ממקום עמוק יותר. המדרש מספר על ניסיון של בני אפרים,

אנו רגילים לראות בסיפור המרגלים את יהושע וכלב כיחידה אחת – זוג המרגלים ששיבחו את ארץ ישראל ובשכר זה היו היחידים שניצלו מגזירת המוות במדבר. אולם התבוננות בפסוקים מראה שברבים מהם כלב מוזכר בנפרד מיהושע, הן בעת דבריהם בפני העם, והן בפסוקים על השכר שהם עתידים לזכות על מעשיהם. מהפסוקים עולה שהיה שכר מיוחד שבו זכה כלב לבדו:

וַיְהִי כִּלְבֹּתְךָ אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלֵה וַיִּרְשָׁנוּ אֶתְּהָּ כִּי יָכוֹל נֹכַח לָהּ (במ' יג: ל).
וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצָף וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הַרְעָה זֶהָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַתָּת לְאֲבֹתֵיכֶם. זֹלַתִּי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּרְשָׁה וְלִבְנָיו יֵעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרָי ה' (דב' א: לד-לו).

שכר מיוחד זה היה העיר חברון שניתנה לו ולזרעו, כפי שעולה מהכתוב בספר יהושע, המדגיש עוד יותר את ההפרדה בין יהושע לכלב:

וַיִּגְשׁוּ בְנֵי יְהוּדָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל, וַיֹּאמֶר אֲלֵיו כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה הַקְּנִזִּי: אֶתְּהָּ יְדַעְתָּ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה אִישׁ אֶל-לֵהִים, עַל אֲדוֹתַי וְעַל אֲדוֹתֶיךָ בְּקִדְשׁ בְּרִנְעָה. בֵּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בְּשַׁלַּח מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אִתִּי... וְאֵשֶׁב אִתְּוֹ דָּבָר כְּאֲשֶׁר עָם לִבִּי. וְאֲחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו אֶת לֵב הָעָם וְאָנֹכִי מָלֵאתִי אַחֲרָי ה' אֶל-לֵהִי. וַיִּשְׁבַּע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּרְשָׁה רַגְלֶךָ בְּהָ, לָךְ תִּהְיֶה לְנַחְלָה וְלִבְנֶיךָ עַד-עוֹלָם. כִּי מָלֵאתָ, אַחֲרָי ה' אֶל-לֵהִי... וְעַתָּה תָּנֵה לִּי אֶת הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בַּיּוֹם הַהוּא... וַיִּבְרַכְהוּ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן אֶת חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן-יִפְנֶה לְנַחְלָה. עַל כֵּן הִיְתָה חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן-יִפְנֶה הַקְּנִזִּי לְנַחְלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יֵעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרָי ה' אֶל-לֵהִי יִשְׂרָאֵל (יה' יד: ו-טו).

התלמוד (בבלי סוטה לה ע"א) עומד על כך שמדברי הפסוק (במ' יג: ל) נראה שרק כלב דיבר בזכות ארץ ישראל:

ויהי כלב את העם אל משה - אמר רבה: שהסיתן בדברים, פתח יהושע (לדבר עם העם)

1 בסיבות למעמדו המיוחד של כלב דנו כותבים רבים. ראו למשל: יאיר ברקאי, "כלב בן יפונה", דף שבועי לפרשת שלח תשע"ז (מס' 1224).

2 קשר זה בא לידי ביטוי אצל יוסף עצמו, ולאחר מכן אצל בני אפרים, בנות צלפחד, ובני מנשה. ראו למשל דברים רבה (ב, ח), ובמאמרנו "שתי נקודות בפרשת בנות צלפחד", דף שבועי לפרשת פינחס תשע"ד (מס' 1076).

* פרופ' נתן קלר, המחלקה למתמטיקה, אוניברסיטת בר-אילן.

מנגד, כלב גם ידע היטב מה עלול לקרות לו אם יתנגד למרגלים, שכן זמן לא רב לפני כן, בחטא העגל, עמד חור כנגד העם במצב דומה, ונרצח על ידי ההמון, כמתואר בתלמוד (סנהדרין ז ע"א):

וירא אהרן ויבן מזבח לפניו, מה ראה? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: ראה חור שזבוח לפניו (רש"י שם: שהרגו את חור על שלא עשה להם).⁴

אם כן, בפני כלב עמדה הבחירה בין שני קצוות; ללכת עם המרגלים ולזכות במעמד בכיר, אולי אפילו בהנהגת העם, או לצאת כנגדם, לאבד את מעמדו ואף לסכן את חייו. מה נתן לו את הכוח ללכת אחרי צו מצפוננו?

בתיאור מסע המרגלים, הפסוק מציין שאחד המרגלים הלך לחברון: "וַיַּעֲלוּ בְּנֵי גֵב וַיָּבֵאוּ עַד חֶבְרוֹן" (במ' יג:כב). מהפסוק "וְלוֹ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרָךְ בָּהּ וּלְבְנֵי" (דב' א:לו), ומכך שכלב קיבל כשכר את חברון לו ולבניו, ברור שכלב הוא שהלך לשם. רש"י (על אתר) מתאר את סיבת הליכתו: "ויבא עד חברון – כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות, שלא י

היא ניסת לחבריו להיות בעצתם". בעקבות דברי רש"י נוכל לומר שכלב הבין את גודל הניסיון, וכבר בתחילת הדרך הוא השתטח על קברי האבות ושיווע שה' יעזור לו לעמוד בו. כוח תפילתו עזר לו לעמוד בניסיון הקשה, ואין מתאימה יותר מהעיר חברון להיות השכר על פועלו.

סיכום

סיפוריהם של יהושע וכלב היו שונים בתכלית. יהושע היה "נציגו של משה" בין המרגלים, והעם החשיבו כאוהב הארץ שרצה לעלות אליה בכל מחיר. עבורו, מעשה המרגלים לא היה ניסיון, ומנגד, לא הייתה לו כל יכולת השפעה על העם. לעומת זאת, כלב לא היה איש אמונו של משה והמרגלים קיוו שהוא יוביל את התנגדותם. בפניו עמדה הבחירה הקשה: האם לצאת כנגד המרגלים ולסכן את מעמדו ואולי אף את חייו, או להוביל את המרגלים ולזכות בכבוד עולם. הוא הכין את עצמו למשימה על ידי תפילה בקברי האבות, עמד בניסיון הקשה, ובתמורה קיבל לנחלה את חברון - "הארץ אשר דרך בה".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

4 עבור כלב, המשמעות של הריגת חור הייתה גדולה במיוחד, אם אכן היה חור בנו של כלב, כדברי המדרש שהובא ברש"י (שמ' יז:י, בעקבות דבה"א א ב:ט-כ).

בראשות נון אביו של יהושע, לדחוק את הקץ ולצאת ממצרים לפני הזמן, ניסיון שנגמר במפלה קשה.³

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵין בְּמִצְרַיִם, הָיוּ יוֹשְׁבֵין בְּטַח וְשָׁאֲנוּ, עַד שֶׁבָּא נוֹן מִבְּנֵי בְנֵי שֵׁל אֶפְרַיִם, וְאָמַר נִגְלָה עָלַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם. בְּנֵי אֶפְרַיִם בְּגָאוֹת לָבָם שֶׁהָיוּ מִזְרַע הַמְּלוּכָה וְגִבּוֹרֵי כַח בְּמִלְחָמָה, עָמְדוּ וּלְקַחוּ נְשִׁיהֶם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וַיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וַרְדְּפוּ הַמִּצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהָרְגוּ אוֹתָם, מֵאֵתִים אֶלֶף כָּלֶם גִּבּוֹרִים שְׁנֵאמַר (תה' עח:ט) "בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוּמֵי קִשְׁתׁת הִפְכוּ בְיֹום קָרְבַּ" (פרקי דר' אליעזר מח).

לפי המדרש, המצב מתבהר: העם ראה ביהושע את ממשיק דרכו של אביו, שכבר הביא על העם צרה קשה, ודחה את דבריו בשאט נפש. לכן לא היה ליהושע כל סיכוי לשכנע את העם. אך למה הוא לא קיבל שכר מיוחד על כך שניסה בכל זאת? מפני שבפרשת המרגלים הוא כלל לא עמד בניסיון; כאוהב הארץ ונציגו של משה רבנו שהתפלל עליו, כלל לא היה לו פיתוי להצטרף למרגלים. כולם ידעו את שיאמר, וכולם ידעו שדבריו יידחו בבוז.

סיפורו של כלב

לעומת יהושע, כלב הופיע לראשונה בפרשת המרגלים. הוא לא היה איש אמונו של משה, והמרגלים לא ידעו מראש מה הוא יאמר. יתרה מכך, לפי המדרש (במדבר רבה טז, יט) הם סמכו עליו כעל בורר מוסמך:

ויהוה כלב, שבתחילה אמר להם אני עמכם בעצה, ובלבבו היה לומר אמת שנאמר: "וְאָשַׁב אֶתוֹ דָּבָר פְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי" (יה' יד:ז) ... כשבאו המרגלים אמרו: **נאמן עלינו כלב**. מיד עמד על הספסל ושיתק את כל ישראל שהיו מצווחין על משה, שנאמר: "ויהוה כלב" והם היו סבורין שהיה אומר לשון הרע, לפיכך שתקו. פתח ואמר: "עֲלֵה נִעְלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתָּה פִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ".

לפי המדרש הזה, לא רק שכלב תיאם עם המרגלים שיתמוך בעמדתם, אלא הוא זה שנבחר על ידם להיות הדובר הראשי, אולי כנציג שבט יהודה. ממדרש נוסף עולה שאם כלב היה תומך בעמדת המרגלים, אפשר שהוא היה מתמנה לראש העם, שכן על הפרק עמדה הדחת משה ואהרן:

ויקנאו למשה במחנה. אמר ר' שמעון בר ינאי נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקומו של משה, ואבירים במקומו של אהרן, שנאמר (במ' יד:ד) "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוָבָה מִצְרִימָה" (מדרש תהלים, קו).

3 הניסיון הכושל של בני אפרים לעלות לארץ ישראל מתואר, בגרסאות שונות, במדרשים רבים המבארים פסוקים סתומים בספר תהלים (עח:ט-י) ובספר דברי הימים (א ז:כ-ז). ראו למשל במסכת סנהדרין צב ע"ב, ורש"י שם, ובמאמר: בנימין סלנט, "ולא נחם א-להים דרך ארץ פלשתים", דף שבועי לפרשת בשלח תשס"ט (מס' 794).